

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

Yayın Kurulu:
Dr. Mehmet Ali UZ
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Hasan YAŞAR
Ahmet ÇELİK
Ali IŞIK
Av. Serdar CEYLAN

CİLT: 24 • SAYI: 32
17 Aralık 2025 ÇARŞAMBA

KADEMİK

Sayfalar

Merhaba

/akademiksayfalar

www.merhabahaber.com

YURT DIŞINDAKİ MEVLEVİHANELER HAKKINDA GÜNCEL BİLGİLER - 2

Humus Mevlevi Zaviyesi (Suriye): Kanuni Sultan Süleyman dönemi sadrazamlarından Rüstem Paşa 16. yüzyılda Hama ve Humus şehirlerine birer zaviye yaptırmıştır. Rüstemi Zaviyesi adıyla bilinen Humus'taki zaviye, Celaliye Vakfı'na devredilmiş ve Mevleviye tarikatı tarafından kullanılmaya başlamıştır. Abdurrahman bin Avf Türbesi de tekkenin yan tarafında bulunmaktaydı. Abdurrahman bin Avf Türbesi'nin kubbesi 1925'te Muhammed İbrahim el Atassi'nin belediye başkanlığı döneminde Abdurrahman bin Avf Caddesi'nin asfaltlanması sırasında yıkılmıştır. 1934'te 1431 m²'ye indirilen zaviye arsasının tapusu Abdurrahman bin Kamil el Mevlevi üzerine kayıtlıdır. Bu tarihteki tapu kayıtlarına göre yapı, zemin kat, dört oda, mutfak, avlu, üç oda, içinde minber bulunan cami ve kâgir bir mescitten ibaret arsa, kuzey tarafında ticarete hazırlanmış bir avlu, su gölü ve av-

Ahmet KUŞ

lunun içinde su kuyusundan oluşmaktadır. 1941'de arsanın bir kısmı ilk gayrimenkul alanının 278 numaralı arsasına eklenmiş ve kamu yoluna bağlanmış, böylece alanın büyüklüğü 672 m²'ye düşmüştür. Yapı böylece beş odalı, bir tuvaleti, bir su gölü ve geniş bir açık alanı olan bir cami olmuştur. Zaviyedeki en son yıkılan bina ise semahanedir. 1957'de yıktırılan ve Kujaki Türbesi adıyla da bilinen semahanenin üzerindeki iki kitabe Humus Belediyesi tarafından Eski Eserler Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiştir.⁽¹⁾

Humus Mevlevi Zaviyesi'nden günümüze ulaşan mescidi 2006'da "Dünya Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"nün çekimlerini yapmak için gittigimiz zaman ziyaret etmiştik.

(1) Wissam Ali Abbas, "Humus'ta Tasavvuf ve Sufi Tarihleri - Humus Kitabı", fotoartbook.net/vb/node/163534, (Erişim 10 Mayıs 2025)

Humus Mevlevi Zaviyesi

Mescit, şehir merkezinde belediye ve maliye binalarının yakınında bulunmaktadır. Zaviyeden geriye sadece bazı duvar kalıntıları ve mescit olarak kullanılan küçük bir bina kalmıştı. Zaviyenin 1861'deki şeyhi Yusuf Dededir. Mescit ikindiden sonra kapalı olduğu için akşam ezanının okunmasını beklemiştik. Ezan okunmadan önce mescidin imamıyla görüştük ve zaviye hakkında sohbet ettik. Mescidin dışı gibi içinde de buranın mevlevihane olduğu döneme ait bir iz kalmamıştı. Sohbet sırasında imam odasında oturan imam Abdürrahim Şeyh Osman ve kardeşi Fahd Muhammed Şeyh Osman'ın zaviyenin son şeyhi Aksaraylı Nur Muhammed Şeyh Osman'ın torunları olduğunu öğrenmiştik. Yatsı namazına kadar iki kardeşle sohbet edip anlattıklarını kayda almıştık. Namazdan sonra diğer kardeşleri Ümmü Heysem Hanım'ın evine gittik ve onunla da röportaj yaptık. Humus Mevlevi Zaviyesi kapatıldıktan sonra bazı kıymetli eşyaları Şam'daki Kasr-al Azm Müzesi'ne, bazıları ise Humus'ta

ki Halid bin Velid İslam Eserleri Müzesi'ne götürülmüştür. 1954'te Mevlevilerin önderlik ettiği yürüyüşte kullanılan tarihî sancak da Humus'taki müzede sergilenmektedir. Humus, Suriye iç savaşında en fazla zarar gören şehirlerden biriydi. Mevlevihane Mescidi ve Halid bin Velid İslam Eserleri Müzesi'nin günümüzde ne durumda olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Alaraby.com.uk internet sitesinde 13 Mayıs 2019'da yayımlanan bir haberde Halid bin Velid Camii'nin onarımı hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Halid bin Velid Camii de Humus'taki diğer yapılar gibi 2013'te Suriye rejim uçakları tarafından defalarca bombalanmıştır. Bu bombalamalar esnasında muhtemelen caminin yan tarafında bulunan müze de zarar görmüş olmalıdır. Halid bin Velid Camii 2015'te Çeçen Cumhuriyeti Devlet Başkanı Ramazan Kadirov'un maddi destekleriyle restore edilmeye başlanmış ve cami 2019'da yeniden ibadete açılmıştır.⁽²⁾

(2) Emin el Assi, "Halid bin Velid Türbesi, Humus'taki Türbenin Yeniden Açılışı", alaraby.com.uk (Erişim 10

Kahire Mevlevihanesi (Mısır): Kahire Mevlevihanesi, Tolunoğlu Camii civarında, daha çok Türklerin oturduğu tarihî Hilmiye semtinde, Şâriussüyûfiye Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Emir Sungur es-Sa'dî Külliyesi ile Yeş-bek Min Mehdi ve Akberdi saraylarının kalıntıları üzerine yapılan mevlevihane, tarikatın ihtiyaçlarına uygun olarak büyüüp zaman içinde şekillenerek 14-15. yüzyıldan kalan bu Memlûk eserleriyle iç içe yapılmış ve sokaktan göz alıcı bir Memlûk ön cephesiyle gizlenmiştir. 3850 m²'lik bir alanı kaplayan mevlevihane müstakil iki katlı semahane-türbe, minare, şeyh/harem dairesiyle iki ayrı bahçeli avlu etrafında düzenlenmiş dede hücreleri, mescit, meydân-ı şerif, somathane, matbah, çilekeş odası, helalar, selamlık ve büyük bir mihman evinden müteşekkil olup aynı zamanda menzil vazifesi ifa eden tam teşekküllü bir asitane özelliğine sahiptir. Mevlevihanenin tesis tarihi tam olarak bilinmemektedir. Mevlevi kaynaklarına göre, Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından fethinden birkaç yıl önce bazı dervişleriyle birlikte Mısır'a uğrayan Divane Mehmet Çelebi, o sırada hapiste bulunan İbrahim Gülşeni'yi ziyaret ederek onu hapisten kurtarıp Kahire'de bir süre kaldığı sırada mevlevihaneyi kurmuş, dönerken Safî Ahmet Dede'yi halife olarak bırakmıştır. Tezminatından ve bazı kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla semahanenin 19. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı ve

Said Paşa'nın inşa ve tamirleriyle bugünkü hâlini aldığı söylenebilir. Semahanenin kubbe göbeğinin kitabesi 1857, sütunların üzerindeki kitabesi ise 1865 tarihli'dir. 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyıl başına kadar semacuma namazından sonra icra ediliyordu. 1903'te mevlevihane Dîvânü'l-evkaf'a bağlanıp şeyhin tayini ve tekkenin vakıfları buradan yönetilmeye başlanmıştır. 1916'da hükümet Mevlevilerin faaliyetlerine engel olmak istediğinden sıkıntılı günler yaşanmıştır. 1925'ten sonra Türkiye'de tekkelerin kapatılması üzerine Kahire Mevlevihanesi, Halep Mevlevihanesi'nde yeni kurulan çelebi makamından yönetilmiş, hükümet ve Kahireli aydınlar bu faaliyetleri himayeye devam etmiştir. 1946'da mevlevihane, Cemiyet Kahiriyye'ye tahsis edilince huzurevi ve fakirler için dispanser hâline getirilmiştir. Bu dönemde yaşlılarla birlikte birkaç derviş de burada kalmıştır. Aralık 1954'te Evkaf Bakanlığı Mısır'daki diğer tekkeler gibi mevlevihaneye de el koyunca gelirleri kesilen dervişler buradan ayrılmıştır. Bakımsız kalan mevlevihanede İtalyan Dışişleri Bakanlığı, Mısır Eski Eserler Komisyonu ve Roma Üniversitesi'nin iş birliğiyle Guiseppe Fanfoni'nin nezareti altında 1984'te geniş çaplı bir restorasyona başlanmıştır. Restorasyon tamamlandıktan sonra mevlevihane Mısırlı öğrenciler için bir restorasyon ve arkeoloji okulu olarak kullanılmıştır. Mevlevihane kapatıldıktan 50 yıl sonra 1998'de Türkiye'den giden bir heyetle, semahanede bir mevlevi sema mukabelesi icra edilmiştir. Mev-

Kahire Mevlevihanesi

levihane iki avlu etrafında düzenlenmiştir. Türbe, semahane ve şeyh dairesine geçişi sağlayan kapı yapının kuzeybatı köşesindedir. Kapının solunda minare, sağında türbe yer almakta, içeride doğuya doğru uzanan koridorun güneyinde semahane bulunmaktadır. Semahanenin doğusunda kareye yakın küçük bir avlu vardır. Bu avlunun kuzey ve doğu yönünde L şeklinde sıralanmış, iki katlı 18 derviş hücresi bulunmaktadır. Avlunun ortasında daire şeklinde büyük bir havuz mevcut olup avlunun iki yanında üst katlara bağlantıyı sağlayan merdivenler yer almaktadır. Güneydeki büyük avlunun kuzey kanadında idari odalar, mutfak, kiler, yemekhane, mescit, temizlik bölümleri ve toplantı odaları vardır. Doğuda dergâhın müstemilatı, batıda sokağa cepheli misafirhane yer almaktadır. Avlunun güneyinde ise Yeşbek Min Mehdi'nin sarayının kalıntıları görülmektedir. Kare planlı türbede Şeyh Hasan Sadaka medfun olup bitişikteki eyvanla bunun yanında meşâyihe

ait sikkeli sandukalar bulunmaktadır. 1915'te vefat eden son Mevlevi şeyhi Muhammed Galip Dura da eyvanlı bölümde medfundur. Minarenin alemi Mevlevi sikkesi şeklindedir. Semahane ise dairevî planıyla, süslemeleriyle birlikte sema mukabelesi için inşa edilmiş en güzel örneklerden biridir.⁽³⁾ 2006'da Kahire'ye gittiğimizde mevlevihanenin bazı bölümlerinde restorasyon çalışmaları devam ediyordu. Tamamlanan kısımlar ise İtalyan Kültür Merkezi olarak kullanılıyordu. Tekke günümüzde Mevlevi Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Kudüs Mevlevihanesi (Fististin): Kudüs Mevlevihanesi şehrin kuzeyinde, Sadiya Mahallesi'nde Şam Kapısı ile Herod Kapısı arasında yer alan El Mevleviyye Sokağı'nı kesen İbn-i Cerah Sokağı'nda bulunmaktadır. Mevlevihane sur içinde en yüksek bölgede konumlanmıştır.

(3) Barîhüda Tanrıkorur, "Mısır Mevlevihanesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 29, Ankara, 2004, s.586-588.

Haçlı döneminde buraya St. Agnes Kilisesi inşa edilmiş, Kudüs'ün tekrar Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra ise kilise, camiye çevrilmiş ve Osmanlı fethinden sonra ise mevlavihane olarak kullanılmıştır. Evliya Çelebi 1672'de hacca giderken Kudüs'e uğramış ve kitabında mevlavihaneden de bahsetmiştir. Kudüs Mevlavihanesi'nin kuruluş tarihi bilinmemektedir. İnşa alanın yoğun bir yerleşime sahip olması, eski bir kilise kalıntılarının üzerine inşa edilmesi, eğimli bir arazide yer alması, yılların ihmali ve değişik amaçlar için kullanılması gibi sebeplerden dolayı Kudüs Mevlavihanesi mimari deşime uğramış olup karmaşık bir yapı topluluğu hâline gelmiştir. Sokaktan bakınca farkedilemeyen mevlavihaneye geçiş İbn-i Cerrah Sokağı'nda bulunan iki kapıdan sağlanmaktadır. Mevlavihanenin esas giriş kapısı birinci kapıdan biraz ileridedir. Buradan merkez avluya girilir. Batısı sokak ve köprü evlerle çevrili olan avlunun kuzey tarafında cami, minare ve semahane; ortasında ise Şeyh Hacı Ali Dede'nin (Ö.1271/1854) mezarı, bunun doğusunda ise mevlavi dervişleri ve misafirlerin yattığı hücreler bulunmaktadır. Avlunun güneyinde ise içerisinde üç sanduka bulunan türbe vardır. Mevlavihane içerisinde bulunan cami, kilseden çevrilmiştir. Kible yönünde bulunan ana giriş kapısı iptal edilmiş ve buraya bir mihrap yapılmıştır. Caminin giriş kapısı ise minarenin yan tarafına kaydırılmıştır. Diğer tarafları binalar ve duvarlarla kaplı olan caminin sadece güney cephesi görülebilmektedir. Yapı Mevlevilerin eline

geçtikten sonra bir semahane inşa edilmiş ve ek olarak da caminin doğusuna bir minare yapılmıştır. Semahane ve minare kitabeğe göre H.995'te Kudüs Emiri Hüdavend Beğ Ebu Sayfayın tarafından yaptırılmıştır. 12 Aralık 1991'de son şeyh Adil el Mevlevi'nin Tarbluşşam'a yerleşmesinden sonra Kudüs Şeriye Mahkemesi, Evkaf Müdürlüğünü vakfın mütevellisi olarak atamıştır. Böylece Kudüs Mevlavihanesi, Evkaf Müdürlüğüne geçmiş ve cami haricindeki yerlerin konut olarak kullanılmasına mücadele edilerek bu bölümler kiraya verilmiştir. Semahane günümüzde konut olarak kullanılmakta olup inşa kitabesi de içeride bir duvara monte edilmiştir. Kudüs'te Mevlevilerden kalan izlerden biri de Harem-i Şerif'in doğu duvarının dışında yer alan Bab el Rahme Mezarlığı kitabesidir. Harem-i Şerif'in Rahmet Kapısı girişinde bulunan bu kitabe taş üzerine kazınmış bir Mevlavi külâhının içine yerleştirilmiştir. Bab el Rahme, Harem-i Şerif'in doğu duvarında Zeytin Dağı'na bakan ve en makbul bir mezarlık olarak görülmektedir. Kudüs'te Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar arasında, Altın Kapı olarak da bilinen bu kapının mahşer günü açılarak cennetin giriş kapısı olacağı inancı yaygındır. Bu kapının altındaki vadinin adı da Cehennem Vadisi'dir. Cennete gitmek isteyenler için bu yüzden Altın Kapı'nın yakınlarına defnedilmek çok önemlidir. Mevlevilerin tam bu kapının önünde bir mezar yerine sahip olmaları onların o devirde Kudüs'teki önem ve güçlerini göstermektedir. Mevlavi Mezarlığı sonradan ortadan

Kudüs Mevlevihanesi

kaldırılmışsa da duvarda bulunan bu kitabe önemli bir tanıktır.⁽⁴⁾ 2006 ve 2010'da Kudüs'e gittiğimiz zaman bu mezarlık kitabesinden haberimiz olmadığı için fotoğrafını çekememiştik. Yapıların kullanım amacı değişmiş olsa da Kudüs Mevlevihanesi günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Diğer bölümler Filistinli ailelere kiralandığı için onların izni olmadan avluya girmek mümkün olmadığı için mevlevihanenin camisini de vakit namazları haricinde görmek zordur. Biz de her iki ziyaretimizde de içeriye girme konusunda sıkıntı yaşamıştık ama yine de yanımızda bulunan Türkçe bilen bir Filistinli sayesinde içeride çekim yapabiliştik. 2006'da Türkiye-Filistin Dostluk ve Kardeş-

lik Derneği Başkanı Musa Hicazi'nin yardımlarıyla içeriye girebilmiştik.

28 Haziran 2024'te aljazeera.net internet sitesinde yayımlanan bir haberde, "Kudüs Mevlevihanesi 1137/1724'te Kudüs'teki eşrafın reisi Muhibbüddin Efendi tarafından kapsamlı bir onarımdan geçirilmiştir. Kudüs'te faaliyet gösteren İslam Mirasını Canlandırma ve Araştırma Vakfı'nda bulunan belgelere göre hankâh ve minare 1927'de meydana gelen deprem sonucu tamamen yıkılmıştır. Yüksek İslam Şurası'nın denetimindeki Vakıflar İdaresi tarafından hankâh ve minare aynı yıl yeniden inşa edilmiştir. Ancak bir mühendislik hatası nedeniyle minarenin boyu olması gereken daha kısa yapılmıştır. Mevlevihanedeki yeniden yapılanma 1947'ye kadar devam etmiştir. Kudüs Mevlevihanesi tarih boyunca birçok Arap ve yabancı seyyah tarafından ziyaret edilmiş olup bunların en önemlisi seyyah Şeyh Abdülgani Nablusi'dir (D.1641-Ö.1731). Muhibbüddin Efendi tarafından restore edilmeden önce burayı detaylı bir şekilde anlatmıştır. Günümüzde hankâh, minaresinde ezan okunan ve beş vakit namazın kılındığı bir cami işleviyle sınırlandırılmış ve Mevlevi Camii adıyla anılmaya başlanmıştır. Diğer odalar ise bazı aileler tarafından konut olarak kullanılmaktadır." ifadesine yer verilmiştir.⁽⁵⁾

(4) Mehmet Tütüncü, "Kudüs Mevlevihanesi Tarihi ve Mimarisi", Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu Bildirileri, Rumi Yayınevi, Konya, Aralık 2006, s.1094-1120.

(5) "Kudüs'teki Mevlevi Camii", aljazeera.net/encyclopedia/2024/6/28, (Erişim 15 Mayıs 2025)

Lefkoşa Mevlevihanesi

(KKTC): Fethin tarihini anlatan Arif Dede'nin Mevlevi oluşu dik-kate alınarak Mevleviliğin Kıbrıs'a 1571'de fetihle birlikte girdiği söylenebilir. Bazı kaynaklarda dergâh binalarının Lefkoşa'da tekkede medfun Emine Hanım'ın bağışladığı arazi üzerine 17. yüzyılda yapıldığı belirtilmekte, çeşitli arşiv belgelerinde ise tekke, Arap Ahmet Paşa'nın vakıfları arasında zikredilmektedir. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin 17. yüzyılın başında teşkilatını tamamlamış olduğu söylenebilir. Tekkeye tayin edilen ilk şeyh Sadeddin Efendi'dir. Adanın 1878'de İngilizlere kiralandığı dönemde mevlevihaneye yapılan şeyh tayinlerinde usulsüzlükler görülmeye başlanmıştır. 1894'te Saffet Dede'nin oğlu Mehmet Celaleddin Efendi'nin tayininde geleneğe aykırı olarak İstanbul'dan berat çıkarılamamıştır. Mevlevihaneye büyük hizmetler veren Şeyh Mehmet Celaleddin Efendi 12 Eylül 1931'de vefat ettiğinde Kıbrıs, İngiliz idaresine geçmiş, adadaki Türk vakıflarının yönetimi de İngilizlerin denetimine geçmiştir. 1925'te Türkiye'de tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra Halep Mevlevihanesi'ne bağlanan Lefkoşa Mevlevihanesi, son postnişin Şamlı Selim Dede'nin 1953'te vefatına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Mevlevihane dervişlerini kaybettiği ve Kıbrıs Türk toplumu da Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını benimsediği için Kıbrıs'ta Mevlevilik, Şamlı Selim Dede'nin vefatıyla sona ermiştir.

mevlevihane bugün semahane ve buna bitişik, kuzey-güney istikametinde ilerleyen birbiri yanında altı kubbe altında yer alan türbe kısmından ibarettir. 1960 öncesi derviş odaları, mutfağı ve misafir odalarının ayakta olduğu, meşrutasının 1970'lere kadar kimsesiz çocuklar yurdu olarak kullanıldığı bilinmektedir. Mevlevihanenin en eski hâlini, 1880'li yılların başlarında İngiliz kaptanı Kitchener tarafından çizilen Lefkoşa planından öğrenmek mümkündür. Mevlevihaneye Girne Caddesi'ne bakan basık kemerli taç kapıdan girilmektedir. Giriş, yanındaki sivri kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiş çeşmeyle adeta bütünleşmiştir. Çeşme kitabesi yıprandığı için bazı kelimeler okunabilmektedir. Avlunun kuzeybatısındaki bir kapıdan dergâhın harimine girilmektedir. Harim; muhibban mekânı, semahane ve mescit olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Mescidin kible duvarındaki kapıdan türbe kısmına geçilmektedir. Türbede 16 kabir bulunmaktadır. Mevlevihane şeyhlerinden Siyâhî Dede, Arif Dede, Mustafa Dede, Feyzullah Dede ve Mehmet Celaleddin Efendi ve Selim dedelerin dergâha defnedildikleri bilinmektedir.⁽⁶⁾

Mevlevilik, Osmanlı Dönemi'nde Kıbrıs'ta çok yaygın ve etkili olan bir tarıktı. Lefkoşa ve Magosa mevlevihanelerinin dışında kısa süreliğine Mevlevilerin yönetimine geçen tekkeler de bulunmaktadır. Bu tekkelerin en önemlilerinden biri, bir ara Mev-

Şehrin eski kesiminde, Girne Kapısı'nın iç tarafında yer alan

(6) İbrahim Numan, "Lefkoşe Mevlevihanesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.27, Ankara, 2003, s.126-127.

Lefkoşa Mevlevihanesi

levi şeyhi atanan Hala Sultan Tekkesi'dir. Bir Celvetî tekkesi olan Kutub Osman Tekkesi'ne de bir ara Mevlevi şeyhi atanmıştır. Öte yandan Tuzla kazasına bağlı İskele kasabasında bulunan Bektaşî dergâhı Zuhûrî Baba Tekkesi'ne 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Bektaşîliğin de yasaklanması sonrasında 18. yüzyılın sonlarına doğru Mevlevi şeyhleri tayin olunmuştur. Lefkoşa'da bulunan Kırklar Bektaşî Tekkesi de Melâmî-Mevlevi şeyhlerin idaresine verilmiştir. 1908'e kadar bu tekkenin bilinen son postnişini, Melâmî-Mevlevi Şeyhi Hacı Feyzullah Baba Erenler'dir. Ayrıca tarihin değişik dönemlerinde Limasol'da Pîrî Dede Dergâhı'nda, Baf'ta Mehmet Bey Ebubekir Camii'nde ve Aşağı Baf'ta Hacı Mehmet Baba Tekkesi'nde de Mevlevi ayin-i şerifleri icra edilmiştir.⁽⁷⁾ Lefkoşa Mevlevihanesi 1963'te Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Müze-

nin adı 17 Aralık 2002'de Mevlevi Müzesi olarak değiştirilmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Mayıs 2023-Ocak 2025 tarihleri arasında restore edilen Lefkoşa Mevlevi Müzesi, 26 Mayıs 2025'te düzenlenen bir törenle yeniden ziyarete açılmıştır.

Peçuy Mevlevihanesi (Macaristan): Günümüzde Macaristan'ın ikinci büyük şehri olan Peçuy (Peç) Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1543'te teslim alınarak Mohaç sancağına bağlanmıştır. 1686'da Habsburglar'ın şehri ele geçirmesine kadar 143 yıl Türk idaresinde kalan Peçuy, diğer Rumeli şehirleri gibi Türk şehircilik anlayışına göre imar edilerek gelişme göstermiştir. Peçuy Mevlevihanesi, "Yakovalı Hasan Paşa Mevlevihanesi" adıyla da bilinir. Mevlevihane, şehir surlarının dışında, Sigetvar Kapısı yakınında, Hastane Meydanı'nda yer almaktadır. Tekkeden günümüze sadece semahane olarak kullanılan camisi kalmış-

(7) Ahmet Ögke, "Kıbrıs'ta Tasavvuf ve Lefkoşa Mevlevihanesi", 9. Türk Kültürü Kongresi Kıbrıs Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Şubat 2024, s.113-134.

tır. Bu cami, Macaristan'da Osmanlı Dönemi'nden kalan camiler arasında günümüze kadar özgün hâliyle kalabilen tek eserdir. Evliya Çelebi camiyi, "Bu da geniş eski bir camidir. Bu da mavi has kurşunla örtülü ibadethanedir. Minaresi başka tarz bir düzgün ve hoş minaredir. Avlusu gayet geniştir ki çevresi öğrenci odalarıdır." şeklinde anlatmaktadır. Hasan Paşa Camii, Peçuy'da Türk döneminin sona ermesiyle birlikte Cizvit tarikatınca kiliseye çevrilmiş ve 1960'a kadar Katolik Kilisesi olarak kullanılmıştır. 1960'a kadar, bitişiğinde bulunan hastaneden ötürü Hastane Kilisesi olarak anılan yapı ibadete kapatılıp Gerö Gyözö'nün gayretiyle onarılmış ve müze olarak tekrar açılmıştır. Bu onarımda kiliseye çevirme sırasında yapılan tüm müdahaleler temizlenmiş ve caminin özgün hâli ortaya çıkartılmıştır. Türkiye'den minber, kürsü ve halı gönderilip camiye döşenmiştir. Caminin kuzeyinde mevlevihane bulunmaktaydı. Günümüze ulaşmamış tekkenin bulunduğu alanda kazı yapılmış ve yapının planı şematik olarak çıkartılmıştır. Bu planda cami ve tekkenin bir avlu oluşturacak şekilde konumlandığı ve avlunun ortasında bir de şadırvanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Caminin son cemaat yeri de günümüze ulaşmamıştır. 1663'te tekkeyi ziyaret eden Evliya Çelebi mevlevihaneyi eserinde ayrıntılı olarak anlatmıştır. Caminin banisi Yakovalı Hasan Paşa, Gazi Memi Bey oğlu Sarhoş İbrahim Paşa'nın oğludur. Peçuy Mevlevihanesi'nin son şeyhi Peçevizade Ârifi Ahmet Efendi'dir. Ahmet Dede'nin vazifesini bir müddet

Peçuy Mevlevihanesi

icra edip şehirden hicret ettiği esnada (Temmuz 1686) Peçuy'daki Türk hâkimiyeti sona ermiştir.⁽⁸⁾ Osmanlı vakanüvisti İbrahim Peçevî'nin hatırasını yaşatmak için 2016'da Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Yakovalı Hasan Paşa Camii'nin ön tarafına Metin Yurdanur'un yaptığı İbrahim Peçevî Heykeli dikilmiştir.

Remle Mevlevi Zaviyesi (Filistin): Mevlâna Celaleddin Rumî'nin doğumunun 800. yılı sebebiyle 2007 yılı UNESCO tarafından "Dünya Mevlâna Yılı" olarak ilan edilmişti. Biz de 2006'da 800. yıl anısına Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü için "Dünya Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü" adlı bir kitap çalışması yapmıştık. Tespit edebildiğimiz yurt dışındaki mevlevi-

(8) Mehmet Emin Yılmaz, "Peçuy Tekkeleri", Ege ve Balıkan Araştırmaları Dergisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, c.1, sayı 2, İzmir, Kış 2015, s.165-180.

hanelere bizzat giderek yerinde görüntüleyip araştırmalar yapmıştık. O tarihte, Remle'deki Mevlevilerin kullandığı bu mekân hakkında bilgimiz olmadı için Remle'yi kitabımıza almamıştık.

Remle, I. Velid zamanında (705-715), Cündi-Filistin valisi olan kardeşi Süleyman b. Abdül-melik tarafından Yafa Limanı'nı Kudüs'e bağlayan yolun içinden geçtiği Şefelah ovasında kurulmuştur. Kudüs'e yaklaşık 45 km uzaklıkta bulunan şehrin coğrafi mevkisinin seçilmesinde buranın denizle dağ arasında bulunmasının yanı sıra Filistin bölgesinin tam ortasında yer almasının da rolü vardır; nitekim kurulduğu tarihten itibaren Remle, Filistin'in idare merkezi olmuştur⁽⁹⁾. Kumlu bir arazide kurulduğu için "kumlu yer" anlamına gelen Remle adıyla anılan şehir stratejik bir konumda yer almaktadır. Aynı zamanda Mısır ile Şam'ı birbirine bağlayan antik Via Maris de (Deniz Yolu) buradan geçmektedir. Remle kurulduğu tarihten itibaren çeşitli tarihî olaylara şahit olmuştur. Tarihî süreç içerisinde Emevîler, Abbasiler, Tulu-noğulları, İhşidiler, Fâtımîler, Karmatîler, Cerrâhîler, Selçuklular, Haçlılar, Eyyûbîler, Memlûkler, Osmanlılar, İngilizler arasında el değiştiren Remle 11 Temmuz 1948'de İsrail tarafından işgal ve ilhak edilmiştir.

Remle tarih boyunca âlim, şair, coğrafyacı, tarihçi, tüccar ve seyyahların uğrak noktalarından

biri olmuştur. Çeşitli vesilelerle Remle'yi ziyaret eden seyyahlardan birisi de Fransız yazar, şair ve politikacı Alphonse de Lamartine'dir (1790-1869). 1830'da Büyük Doğu seyahatine çıkan seyyah Lübnan, Filistin, Suriye ve Anadolu gibi Osmanlı coğrafyasını kapsayan bir yolculuk gerçekleştirmiştir. 12 Nisan 1833'te Lamartine'nin yolu o tarihlerde bir Osmanlı toprağı olan Remle'ye de düşmüştür. Seyyahın notlarından öğrendiğimize göre bu tarihte Remle'de Mevlevilerin kullandığı bir mekân bulunmaktadır. Seyyah, Remle'de bulunan bu mekândan şu sözlerle bahsetmiştir: "... Tour de Quarante Martyrs [Kırk Şehitler Kulesi] olarak isimlendirilen ve şimdiki hâlde derviches tourneurs [dönen dervişler] tarafından işgal edilmiş bulunan kadim bir kuleyi ziyaret ettik. Biz oradayken, onların fırkasının da ibadet günü olan cumaydı. Giydikleri uzun elbiseleri ve beyaz keçeden, sivrilmiş serpuşlarıyla yirmi kadar derviş, küçük bir korkulukla ihata edilmiş bir meydanda, bir daire içinde çökmüşlerdi. Chef [reis; şeyh]leri olarak gözükeni cesim beyaz sakalıyla huşu uyandıran bir şahsiyet izhar ediyordu. Ötekilere nezaret ettiğinden, temayüz için bir minder üstüne oturmuştu. Bir nâhi [ney] ya da kamıştan, üflemeli bir çalgı; bir shoubabé ya da bir nevi klarnet ve nacariate [nakkare-kudüm] olarak isimlendirilen bir cins küçük çifte davuldan tertip edilmiş bir saz heyeti, bizim Avrupalı kulaklarımıza çok ahenksiz gelen bir hava vurdu. Dervişler ağırbaşlılıkla birer birer ayağa kalktılar, supérieur [şeyh]lerinin huzu-

(9) Sâmî es-Sakkar, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007, c. 34, s. 560-561.

runda kollarını kavuşturdular, onu selamladılar ve her biri diğerinin etrafında bir daire içinde dönmeye başladılar. Kolları alabildiğine açılmış ve gözlerini semaya müteveccihen kaldırmışlardı. Hareketleri başlangıçta yavaştı, aşırı bir sürat kazanana kadar giderek hızlandı. Her şey velvele ve karışıklık içindeyken, kasırgayı andıran bir şey hâlinde sona erdi. Gözlerin onları takip edebildiği sürece, nazarları muazzam bir şevki ifade ediyor gözüküyordu. Biri, kolaylıkla onlardaki mahfiyeti tefrik edebilirdi. Bu garip walse [vals]in ne kadar sürdüğünü tam olarak söyleyemem lâkin o bana, zamanda hudsutsuz bir fasıla gibi geldi. Bununla beraber, gittikçe, tourneurs [dönenler]in sayısı azaldı, bitkinliğe yenik düşerek birbirini ardına yere yığıldılar, başlangıçtaki eski vaziyetlerini geri aldılar. Teslim olan sonuncunun, oyunu mümkün olduğunca idame ettirmesiyle muazzam bir tesir bıraktığı görünüyordu. İhtiyar bir dervişin, bu sert tecrübenin -bütün ötekilerden sonra da- ta sonuna dek, mağlubiyetin önünü almak için, duraksayarak ve sendeleyerek gayretini görmek beni kederlendirici bir hisse maruz bıraktı...^{”(10)}. Rıza Duru'nun alıntı yaptığı Alphonse de Lamartine'nin “Souvenirs, Pensées et Paysages Pendant un Voyage en Orient (1832-1833) ou Notes d'un Voyageur” adlı kitap 1835'te Paris'te yayımlanmıştır.

1835'te Remle'ye yolu düşen Fransız yazar, seyyah, yayıncı

(10) Rıza Duru, *Mevleviname-Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamelerde Mevlevilik*, Konya 2012, s. 454-455.

Remle Mevlevi Zaviyesi

Adrien César Égron; 8 Haziran 1838'de Remle'yi gezen Edward Robinson ve Eli Smith adlı iki misyoner; 28 Mayıs 1842'de Remle'ye uğrayan Avusturyalı seyyah Ida Laura Pfeiffer'e ait eserlerde de Kırk Şehitler Kulesi adıyla bilinen Beyaz Cami'nin “dönen dervişler” olarak adlandırılan Mevlevilerce kullanıldığına dair ifadeler bulunmaktadır. Seyyahların ifadelerinden anladığımız kadarıyla Beyaz Cami'nin avlusunda yer alan müstemilat Mevleviler tarafından kullanılmıştır. Dolayısıyla Remle Osmanlı hâkimiyetinde iken buranın bir dönem Mevlevi zaviyesi olduğunu söylemek mümkündür. Günümüze sadece minaresi, avlu duvarlarının bir bölümü ve sarnıçları sağlam olarak ulaşan cami, İsrail kaynaklı yayınlarda buranın bir cami olduğu unutturulmak istendiği için “Beyaz Kule” adıyla geçmektedir. Aslında bir cami minaresi olan yapı-

dan kasıtlı olarak kule diye bahsedilmektedir.

Beyaz Cami ilk olarak 8. yüzyılda Emeviler Dönemi'nde yapılmıştır. Boyu 30 m civarında olan ve günümüze sağlam olarak ulaşan minare, Memlük Sultanı Muhammed bin Kalavun'un emriyle 1318'de inşa edilmiştir. Minarenin giriş kapısı üzerinde bir kitabe yer almaktadır. Sarnıçlar Tel Gezer bölgesinden su taşıyan su kemerleriyle beslenmiştir. Beyaz Cami'nin 1190 tarihli bir de kitabesi bulunmaktadır. Beyaz Cami 2000'de UNESCO tarafından Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır. Caminin avlusunun alt kısmında bulunan sarnıç 789'da Abbasi Halifesi Harun Reşit'in saltanat yıllarında yapılmıştır. Restore edilen sarnıcın içi suyla doldurulmuştur. Remle'nin doğusundaki tepelerden sarnıçlara su getiren tarihî su kemerlerinin bazı kalıntıları da günümüze ulaşmıştır. Remle'de Beyaz Cami'den başka bir de Remle Ulu Camii bulunmaktadır. Şehirde gezilebilecek yerlerden birisi de Remle Müzesi'dir. 2001'de açılan müzede bölgeden toplanan tarihî eserlerin yanı sıra Beyaz Cami'nin yıkılmadan önceki hâlini gösteren küçük bir maketi de sergilenmektedir.

Remle'de Mevlevilik faaliyetleri hakkında şimdilik pek fazla bilgi olmasa da Kudüs Mevlevihanesi'nin tarihçesiyle ilgili yeterince bilgi bulunmaktadır. Kudüs'ün 1516'da Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinden sonra Mevlevilik bu topraklara da yerleşmiş ve yüzlerce yıl Kudüs'te varlığını devam ettirmiştir. Muh-

temelen Remle'deki Mevleviler de Kudüs'ten gitmiş olmalıdır. Şimdilik Remle'deki zaviyenin şeyhleri hakkında bilgi bulunmasa da buraya gelen seyyahların notlarından Mevlevilerin Beyaz Cami ve müştemilatını bir dönem kullandıkları bilinmektedir.

Rıza Duru 2012'de yayımlanan "Mevleviname: Çeviri Metinlerle Batılı Seyahatnamelerinde Mevlevilik" adlı kitabında Remle'de Mevleviler tarafından kullanılan bu mekân için "zaviye" tabirini uygun görmüşken daha sonraki yıllarda yayımladığı "Remle Mevlevi Zaviyesi mi, Yoksa Ramle'deki Muvakkat Mevlevi Semahanesi mi?" başlıklı makalede özetle, dört seyyahın metinlerinde burasıyla ilgili olarak "Mevlevi" ve "zaviye" tabirlerinin yer almadığını gerekçe göstererek bu mekânın bir zaviye değil "ayinlerde kullanılan muvakkat Mevlevi semahanesi" olduğunu yazmıştır. Aynı makalede şehrin isminin "Remle" değil "Ramle" olarak yazılması gerektiğini de belirtmiştir.

Rodos Mevlevihanesi (Yunanistan): Hakkında bilgi bulunmadığı için Rodos Mevlevihanesi'ni "Dünya Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"ne almamıştık ama daha sonraki yıllarda Rodos Adası'ndaki Hamza Bey Camii'nin mevlevihane olarak kullanıldığını tespit ettik. Yunanistan'ın dördüncü büyük adası olan Rodos, Türkiye'nin güneybatı sahillerinden 19 km uzaklıkta bulunmaktadır. 1522-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti idaresi altında kalan ada hâlen bu döneme ait pek çok tarihî eseri barın-

Saraybosna Mevlevihanesi

dırmaktadır. Osmanlı Dönemi'nden kalan eserlerden birisi de kale içinde, Timekreontos Sokakı'nda bulunan Hamza Bey Camii'dir. Cami, Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın 25 Ağustos 1948 tarihli kararıyla tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Kare planlı cami kubbeye örtülüdür. Kuzeybatı köşedeki minaresi, şerefesine kadar ayakta. Sundurmalı bir son cemaat yeri vardır. Cami bir dönem mevlevihane olarak da kullanılmıştır. Mihrapla aynı ekseninde avlu duvarı üzerinde bir mihrabiyesi bulunmaktadır. Ortada yer alan avizesi Mühr-ü Süleyman motiflidir. Mihrabın ortasında bir kandil motifi yer almaktadır. Camide 2004'te bir restorasyon çalışması başlatılmıştır.⁽¹¹⁾ Caminin kitabesi bulunmadığı için inşa tarihi bilinmemektedir.

Saraybosna Mevlevihanesi (Bosna Hersek): Saraybosna Mevlevihanesi'nin kalıntıları Bentbaşı semtinde Milačka Nehri'nin kenarında bulunmaktadır. 2006'da Saraybosna'ya çekim için gittiğimiz zaman küçük bir duvar kalıntısı haricinde mevle-

vihaneden günümüze hiçbir şey ulaşmadığını görmüştük. Daha önce burada Bosna Sancakbeyi İsa Bey'in yaptırdığı İsa Bey Zaviyesi bulunuyordu. Mevlevihanenin Milačka Nehri kenarında kurulduğu, ağaçlar içerisinde yer aldığı ve birçok yapıdan meydana geldiği eski fotoğraflardan da anlaşılmaktadır. Zaviye, 15-16. yüzyılda yoksulların, yolcuların iâşe ve ibadeti için hizmet veriyordu. 1659'da zaviyeyi ziyaret eden Evliya Çelebi buradan Mevlevî Tekkesi olarak bahsetmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde anlattığına göre o dönemde Saraybosna'da 47 tane derviş tekkesi vardır. Bu tekkelere birisi de İsa Bey Tekkesi'dir. Evliya Çelebi'ye göre bu tekke; "Malačka Nehri kenarında, cennet bağı gibi bir yerde olup semahane ve meydanlı, 70-80 adet fukara odalı, mırırbân mahfeli, yemek yeri olan bir Celâleddin Rûmî tekkesidir. Şeyhi, ilim sahibi dervişlerden, duası kabul olunan bir zâttır. Neyzenbaşısı derviş hattat Mustafa gayet güzel yazı yazar."⁽¹²⁾ Saraybosna Mevlevihanesi'ni Evliya

(11) Neval Konuk, Midilli, Rodos, Sakız ve İstanbul'da Osmanlı Mimarisi, Ankara 2008, s.37.

(12) Evliya Çelebi, Seyahatname, (Yayına Hazırlayan: Mümin Çevik), Üç Dal Neşriyat, İstanbul, 1984, c.5-6, s.298-299.

Çelebi'den başka seyyahlar da ziyaret etmiştir. Fransız seyyah Quiclet 1657'de Venedik'ten başlayıp Balkanları geçerek İstanbul'a kadar faytonla yaptığı seyahat sırasında Saraybosna'ya da uğramıştır. Notlarında sema eden Mevlevi dervişlerinden de bahsetmiştir.

Saraybosna'daki Mevlevî zaviyesine yolu düşenlerden birisi de William Miller'dir. İngiliz gazeteci, tarihçi Miller, Saraybosna'yı 1895'li yıllarda ziyaret etmiştir. Miller eserinde Sinan Tekkesi adını verdiği Mevlevî Tekkesi'nde izlediği sema ayininden bahsetmiştir. İskoç tıp doktoru ve arkeolog olan Robert Munro 1895'te Saraybosna'yı ziyaret etmiştir. Seyyahlar semadan ve dervişlerden bahsetmelerine karşın tekkenin mimarisinden hiç söz etmemişlerdir. Sadece Miller biraz bahsetmiştir. "Sinan Tekkesi'ni ziyaret ettiğimde, her şeyden evvel, birtakım insanların oturduğu, kâğıt oynadığı ve kahve içtiği bir kahvehaneye kadar refakat edildim. Bir ahır veya tavla avlusunu bir yandan öbür yana geçerek, dervişlerin icrada bulunduğu mahallin ahşap mahfline eriştim. Her iki yanından sadece birer sütunla taşındığından ve seyircilerin her hareketiyle gıcırdağı ve inlediğinden, her an mahfilin düşeceğini zannettim. Keza, kadınlar için kafesli bir mahfil vardı. Binada, üç saf hâlinde dizilmiş, sırasıyla her safta, bir, dokuz ve dört olmak üzere on dört derviş vardı."⁽¹³⁾

Mevlevihane, 1697'de Avusturya işgalinde yanmış, bir müddet harap kalmış ve 1840'da Vali Vecihi Paşa tarafından tamir ettirilmiş, daha sonra bir sel felaketi sonucunda yıkılmış, 1886'da faaliyetini durdurulmuştur. L planlı tekkenin alt katında matbah ve diğer bölümler, üst katta ise bir semahane ve meydan odası bulunuyordu. Bu yapı da 1957'de yıkılmış, mevlevihanenin yerine otel ve benzin istasyonu yapılmıştır. 1999'da kurulan bir dernek, mevlevihaneyi yeniden kurmak için hükümet nezdinde girişimde bulunmuş ama bu girişimden uzun bir süre sonuç alınamamıştır.

Saraybosna Mevlevihanesi 2013'te aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Mevlevihane, Bentbaşı'nda bulunan ve günümüzde bir kısmı yol bir kısmı da özel mülkiyete geçen aslı yerine yapılmamıştır. Mevlevihane, Saraybosna'ya hakim bir tepe olan Sarı Tabya'nın alt tarafına yapılmıştır. Burası aynı zamanda Bosna Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović'in mezarına da 50 m uzaklıktadır. Mevlevihane, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Selçuklu Belediyesi'nin iş birliğiyle inşa edilmiştir. Binanın projesi Saraybosna'da mesnevîhanlık geleneğinin son halkalarından biri olarak bilinen Hacı Muliç Efendi'nin vasiyeti üzerine mimar Namık Muftiç tarafından aslına benzer şekilde hazırlanmıştır. Mevlevihane, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ve Türkiye'den giden bir heyetin de bulunduğu bir törenle hizmete girmiştir. Bina ilk olarak Hacı

(13) Rıza Duru, Mevleviname: Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamelerde Mevlevilik, Konya İİ Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2012, s.458-459.

Muliç Efendi'nin yetiştirdiği talebeleri Hafız Mehmet Karahodsiç ve Veli Kukurozoviç yönetimindeki Hacı Muyaga Vakfı'na bağlı Balkanlar Mevlâna Araştırmaları Merkezi olarak kullanılmıştır. Bina günümüzde Saraybosna Mevlevihanesi El Sanatları Kursu olarak hizmet vermektedir.

Şam Mevlevihanesi (Suriye): Şam Mevlevihanesi, surların dışında, surlara yaklaşık 400 m mesafede olup 14. asırdan kalma Tankiz Camii'nin yanında, Sultan Abdülhamid Han tarafından inşa ettirilen Şam Tren İstasyonu'nun karşısında yer almaktadır. Şam Mevlevihanesi 993/1585'te Şam Valisi Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mevlevihanenin ilk şeyhi bugün tekkenin içindeki mescidin kuzey duvarı dibinde türbesi bulunan Karamanlı Derviş Kartal Muhammed Dede'dir. Kartal Dede 1033/1624'te vefat etmiştir. Kartal Dede'nin vefatından sonra yerine müridi olan Abdurrahman Çelebi postnişin olmuştur. 17. asırda Şam Mevlevihanesi'ni ziyaret eden Evliya Çelebi, dergâhtan kısaca bahsetmiş ama şeyhlere dair bilgi vermemiştir. Şam Mevlevihanesi, I. Cihan Harbi'nden sonra Filistin cephesine yardıma koşan gönüllü Mevlevi taburunun da karagâhı olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren Suriye'deki bütün tekke şeyhlerine vefatlarıyla birlikte kesilmek şartıyla maaş bağlanmış, şeyh ölünce yerine başka biri tayin edilmemiş, böylelikle tekkeler birer birer tasfiye edilerek evkafa mâl edilmiştir. Mevleviler Şam'da, diğer bütün mevlevihanelerin bulunduğu merkezlerde

Şam Mevlevihanesi

olduğu gibi 1965'te Faik Dede'nin vefatına kadar, Mesnevi dersleri de dahil olmak üzere tarikat faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ayrıca her hafta dergâhta salı ve cuma günleri sema törenleri düzenlemişler, ramazan ayında ve mübarek günlerde başta Emevi Camii olmak üzere, diğer bir çok mekânda ayinler tertip etmişlerdir. Bugün Şam'da yaşayan ve son şeyh Said Dede'nin mahdumu Faik Dede'nin evlatlarından oluşan bir aile hâlen "el-Mevlevi" soyadını kullanmaktadır. Bu aile mevlevihaneye sahip çıkmış ve zaman zaman tamiratıyla ilgilenmiştir.⁽¹⁴⁾ Şam şehir merkezi 2011'de başlayan iç savaşta pek fazla zarar görmediği için Şam Mevlevihanesi de

(14) Sezai Küçük, "Suriye'de İki Mevlevihane: Halep ve Şam Mevlevihaneleri", Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa, 2002, s.283-316.

Trablusşam Mevlevihanesi

tahrip olmamıştır. Mevlevi Camii adıyla bilinen mevlevihane günümüzde sağlam olup ibadete açıktır.

Trablusşam Mevlevihanesi (Lübnan): Ebu Ali Nehri'nin kenarında bulunan Tarblusşam Mevlevihanesi, İbni Mahasin'e göre 1618'de Samsunlu Ali Paşa tarafından kurulmuştur. Mevlevihanenin kurulduğu dönemde burası şehir dışında, yeşillikler içinde bir yerdi. Evliya Çelebi de Tarblusşam Mevlevihanesi'ni ziyaret etmiştir. Evliya Çelebi'nin 1672'deki ziyareti sırasında tekkenin şeyhi Atinalı Celâl Ali Dededir. Tarblusşam'da yedi tekke bulunduğunu yazan Evliya Çelebi mevlevihanedeki övgüyle bahsetmiştir. Mevlevihaneye yolu düşen sufilerden biri de Şam'da ikamet eden Abdülgani Nablusî'dir. Tarblusşam'ı iki kez ziyaret eden Nablusî 1700'deki ziyaretine ait notlarda mevlevihanenin binasını ayrıntılarıyla tasvir etmiştir. Tarblusşam Mevlevihanesi'nin son şeyhi ise Şeyh Enver el Mevlevî'dir. Şeyh Enver, Tarblusşam Mevlevihanesi'nin şeyhliğine Halepli Celaleddin Bakır Çelebi tarafından Fransız mandası komiseriyle anlaşarak tayin olunmuştur. Mevlevihane 1955'te yaşanan sel felaketinde büyük zarar görmüştür. Şeyh Enver'in 1964'te ölümünden sonra da mevlevihanenin müstemilasında Mevlevi şeyhi ailesine

mensup kişiler oturmuştur. 1985-1987 yılları arasında devam eden Lübnan iç savaşı esnasında şehirdeki birçok bina gibi mevlevihane de tahrip edilmiştir.⁽¹⁵⁾ Makalenin yazarı Erika Glassen yazıyı hazırlamak için gittiği Tarblusşam'da bir apartman dairesinde Şeyh Anvar'ın oğlu Riyad el Mevlevî'yle de görüşmüştür. 2006'da "Dünya Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"nün çekimleri için Tarblusşam'a gittiğimiz zaman mevlevihane harap bir vaziyetteydi. Çekimler sırasında bize Halid Tadmuri ve belediye görevlileri yardımcı olmuştu. Uzun yıllar harabe bir hâlde kaderine terk edilen Tarblusşam Mevlevihanesi 2016'da Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından restore edilmiştir. Aradan geçen zaman içerisinde doğa şartları sebebiyle mevlevihanedeki bazı bölümlerde bakım yapma gereği ortaya çıkmış ve bina 2024'te TİKA tarafından yeniden restore edilmiştir. Tarblusşam 2024'te "Arap Kültür Başkenti" ilan edilmiş ve TİKA, mevlevihaneye yeni bir işlev kazandırmak amacıyla binayı "Mevlevihane Gençlik ve Kültür Merkezi" olarak kullanılmak üzere Mevlevi Vakfı mütevellisine teslim etmiştir.

(15) Erika Glassen, "Trablusşam Mevlevihanesi", S.Ü. Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Türiyat Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı 2, Konya, Mayıs 1996, s.27-29.